

daarop volgende hoon en vernedering, als hij Gyp's valging van zijn plomp-egoïstische intenties begrepen heeft. Na dagen van morele inzinking opéens de overspannen droom, waarin het enkele jaren geleden in Parijs doorleefde met de American girl Violet weer dwingende gestalte krijgt: op de gevels van een landhuis verschijnt het woord „The Cedars”, — het adres door Violet in Parijs op een visitekaartje nagelaten. Dan, door Freudiaansch fatalisme gedreven, gaat Tideman Violet in „The Cedars” opzoeken, maar vindt alleen haar zuster Margaret weer. Volgt natuurlijk een liaison met Margaret, die de moraal van haar tijd terdege verstaat, dat de vrouw moet werven om den man. Het vertrek van Tideman naar Holland brengt voorloopig scheiding, hoewel zij verzekert hem later te zullen volgen.

Het derde deel laat ons zien, hoe dit fatale plan inderdaad tot uitvoer gebracht wordt. Na een kortstondig opleven van Evert's huwelijksgeluk met Thora, komt plots de schuwe inzinking, het ontwaakte geweten. Dan steeds meer verwijdering — ook van de kinderen. En in dezen tijd komt het bericht, dat Margaret in Den Haag is. Door angst geslagen zoekt Evert haar onmiddellijk op, maar valt in de trucs van een sluw-opgezette machinatie. Dan volgt de onvermijdelijke scheiding met Thora. De laatste hoofdstukken laten nog zien de groote „vergissing” van Evert's tweede huwelijk en de onmogelijkheid van een hereniging met Thora, zelfs niet terwille van de kinderen — alleen, omdat zij onmogelijk het offer brengen kan van de „revisie van haar ingewortelde begrippen”.

Bevredigt deze nieuwe roman nu in litterair en ethisch opzicht? Is dit verhaal een innerlijke eenheid, een artistiek geheel, een „stuk leven” geworden? Wij zullen deze vragen niet gaan beantwoorden door met den vinger telkens en telkens aan te wijzen het onmiskenbaar groote talent van de schrijfster, omdat wij dit als bekend mogen veronderstellen. Vooral in het eerste deel, waar de toon het meest gespannen en de materie het meest bezonken is, ontwikkelt zich haar zielsontledend talent tot een soms beangstigend-scherpzinnige nervositeit. Op iedere bladzij huivert het u tegen: wat ziet deze vrouw de toestanden, vooral van menschen onder-elkander, toch overgevoelig-scherp en onmeedogend-waar. En toch — diezelfde heftig koele analyse wordt straks in het tweede en derde deel even onmiskenbaar de zwakheid van dit boek.

Onder het uitzien van dezen roman heb ik dit overwegend gevoeld: dat de innerlijke spanning niet tot het eind is volgehouden. Het is alsof de veer, die tot schrijven dwong, op een gegeven moment verslapte. Maar als de artistieke impuls gebroken wordt, dan worden de toch al zoo extravagante gegevens waarmee Jo v. A.—K. werkt: de overdadige weelde van het huis Vogel, het lichte nachtleven van Parijs, waar de talloze roode lichtreclames als even zooveel „mene mene tekens” gloeien tot hoog in een rouwzwarten hemel, de lawaierige hurry van New-York met z'n sky-scrapersprofiel „als van een verbrokken gebit” — dan worden al deze gegevens tot evenzooveel banaliteiten. Het talent der schrijfster gaat dan niet meer met feillooze nauwkeurigheid uitzoeken, wat zij voor de precieus onschmeering van haar toneelen strikt noodig heeft, maar we krijgen een overvoering van drukke, sensationele levensbeelden als in een dwaze, dulle film — even wansmakelijk, als vervelend. 't Is weer dezelfde fout van het derde deel in „De Opstandigen”, die zich hier in het grootste deel van „Tantalus” herhaalt, ten koste van de overigen zoo talentvolle, psychologische kwaliteiten van Jo v. A.—K., en dus eveneens ten koste van het geslaagd-zijn van haar roman.

Hiermee ontkennen we niet de werkelijkheid, dat inderdaad na den oorlog het mondaine leven in de oorlogslanden geworden is een zotte, razende auto-kraam, maar we kunnen onmogelijk de visie der schrijfster aanvaarden, die ons al die gekalteerde nederbieden met blijbare levenskennis als „het leven van tegenwoordig” komt ratelen op het geduldig-witte scherm van onze belangstelling. Natuurlijk — het lees-bibliotheek-publiek houdt van zooiets. Voor dat publiek zal elke gedurfd roman van Jo v. A.—K. wel weer een openbaring zijn, — een openbaring van eigen verholend-donkere aspiraties. Maar het schijnt mij voor een auteur altijd bedenkelijk het peil van z'n werk te regelen naar den smaak van — nu ja, het publiek. Op die manier een populaire schrijfster te zijn, is ongetwijfeld voor het aristocratische-trotsche, waarvan de stijl van Jo v. A.—K. ook onmiskenbaar de sporen weer draagt — een wanhopige aanfluiting, afgezien dan nog van het immorele van de zaak.

Het wordt meer dan tijd dat ons Hollandsch publiek, wakker geschud, zich de aristocratie van zijn Christendom weer eens bewust wordt tegenover de fonez-vulgaire invloeden, die van een dergelijk litterair geknoel uitgaan. O, natuurlijk zullen er ook onder ons wel weer heel wat edele cultuur-aanhouders zijn, die in ieder woord van critiek een onchristelijk element meenen te moeten ontdekken en — wien „Christendom” alleen maar toeschijnt: het vermogen om het extravagante en amorele der „wereldcultuur” vooral nog te kunnen waardeeren... alsof de wereld iets van zulke hulde begeeren zou en er het Christendom erkentelijk om hoogachten!

Het opvallende in „Tantalus” is, dat de meeste litteraire schoonheid, ondanks Tideman als hoofd-figuur, zich toch verbindt met het lijden van Thora. Waar Jo v. A.—K. de heiligheid van deze geweldige

smart teekent, het conflict tusschen het anders moeten en het niet anders kunnen zijn, — daar leggen haar handen telkens weer stralende juwelen van ontroerend menselijke schoonheid bloot. Voor twee, drie van zulke klare weergaven mag mij de rest met z'n Parijsche nachtkroegen en z'n Amerikaanse week-ends graag gestolen worden. Met die eene alinea van pag. 98, het bezoek van Bernard Vogel na het vertrek van Donald, bereikt de schrijfster een ongezochte litteraire triomf, waarvan de lezer niet weet, wat hij het meest bewonderen moet: het scherp afgebroken contrast of het toch zoo volslagen harmonieerende van die beide zielsverwanten — Bernard en Thora.

Maar tenslotte, — het gaat in dezen roman niet in de eerste plaats om Thora, maar om Tideman. En waar blijft dan, na het eerste deel, de psychologische diepte van aanvaarden en verstaan? Merkwaardig, als de man voorgoed verdwaalt en valt — dan is alles ineens veel vlakker, veel onbetekenender geworden. Het tweede deel, dat in New-York handelt, mist vrijwel alle dieper zielsrelief — ook in de litteraire conceptie en uitwerking. Als een benauwde hiltgolf gaat dat „pikante” verhaal van heel dat drukke zweele verblijf in New-York over u heen. Werpt iemand tegen, dat de schrijfster dat hoogdruk-effect van heilende passie juist bereiken wilde, dan is hiertegen toch op te merken, dat het schrijvend talent daar toch zelf niet de dupe van had mogen worden.

En zoo ergens, dan blijkt het hier, dat de veer van Jo v. A.—K.'s artistieke impuls eigenlijk reeds in dat deel verslapte was. Had het koele-klare van haar geest het niet allang verstaan, dat geen enkele hartstocht blijvende waarde in en om zichzelf heeft, en zeker niet de moeite waard is, om er z'n heele leven lang bij „stil te staan”? Maar hierdoor is dan tevens ook de mistukking verstaanbaar, als zij wil trachten de realiteit van Tideman's passie uit te beelden. Dan glijdt telkens weer het koele vrouwenbeen van haar snijdenden geest tusschen de bladzijden, de tafereelen door. Overal een uitbundige weergave maar met de passie-looze reserve van de schrijfster moordend op den achtergrond. De passie wordt dan weergegeven, 't is waar, maar niet vol, niet ongebroken, niet innerlijk, niet als een macht. We krijgen een stumperig-décadente ruïne voor oogen, „een zak vol scherven”, des te gebroekener, omdat de schrijfster met haar realistische kunstopvatting zeker het tegendeel wilde geven: de passie om de passie.

There is something broken in this book! Het analyserend denken van Jo v. A.—K. is allang ontzenuwd aan de groote passie, die eens ook voor haar het leven de moeite waard deed zijn. En al spant zij nog zoo al haar virtuositeit in — dat komt nooit weer terug, tenzij een hooger Macht de natuurdraft omschept tot geestdrift. Maar zelfs de opperste kunstenaarsfantasie tooverd de verouderde werkelijkheid niet meer terug. Dat is voorbij! En dat — wordt de dood, ook voor haar kunst.

Die Krähe schreien
Und schwirren
Fluks zur Stadt.
Bald wird es schneien
Weh' dem, der kein Heimut hat!

(Nietzsche)

En nu wordt het begrijpelijk — die heele moderne toestand van onverzadigd cultuureven, die Jo v. A.—K. ons telkens weer prompt en nonchalant uit komt stallen.

Het is het gloeiend decor, dat de innerlijke leegheid telkens weer verbergen moet. En breekt die innerlijkheid toch door — dan schreit zij, zoo dat wij allen mee gaan schreien. Het is het grof-misleidend masker, uit welks leegte gaten twee vermoede, uitgebluschte oogen de leegte wereld in staren. En ik dacht aan een woord van la mère Angélique Armand, de devote abdisse van Port Royal, niet zoo heel ver van de plaats waar Tideman de Tantaluskwellen weer onderging: „Geschriften, die niet zijn de vruchten van gebel en tranen, zijn nutteloos voor wie ze lezen, en schadelijk voor wie ze schrijven”.

De argeloze lezer heeft hier meteen een antwoord of „Tantalus” „ook iets voor hem zou zijn”.

CHR. W. J. TEEUWEN.

PERSSCHOUW.

Prof. Brouwer over prof. Honig.

Onder het opschrift „Een oordeel van een ethisch hoogleeraar” schrijft prof. dr A. G. Honig in „De Bazuin” iets over prof. Brouwer, met prof. Obbink redacteur van het „Algemeen Weekblad” (welk blad nog steeds hardnekkig weigert zijn lezers te zeggen, waar het een antwoord vinden kan mijnerzijds op de onwaarheden van prof. Obbink) in verband met prof. Brouwer's uittalingen over gereformeerde Schriftbeschouwing:

Voor enkele weken gaf de hoogleeraar Dr A. M. Brouwer te Utrecht een boek uit, getiteld: „Werelddein en Wereldgericht in het licht van den Bijbel”. In hoofdstuk IV brengt de Schrijver ter sprake: „De inspiratie-theorie — de Bijbel als organisch Samenstel van menscheijke geschriften — het organisch Openbaringsbegrip — Slotsom”. Het spreekt vanzelf, dat vooral dit hoofdstuk mijn belangstelling had.

Het is echter niet mijn bedoeling op dit hoofdstuk in te gaan.

Soms is het heel oppervlakkig.

Met enkele voorbeelden wil ik dit bewijzen.

Op blz. 79 schrijft prof. Brouwer: „De mechanische inspiratie-theorie is tegenwoordig prijs gegeven. Een der meest conservatieve dogmatici in ons land, prof. Honig van Kampen, zegt daarvan in de Christelijke Encyclopaedie: Ik kan verklaren, dat mij geen Gereformeerd theoloog van onzen tijd bekend is, die nog de mechanische inspiratie huldigt. Hij bevestigd door de inspiratie werd niet weggenomen het eigen onderzoek en nadenken der heilige schrijvers. Eigen karakter, eigen taal, eigen stijl lieten zich bij hem te boren stellen van het geopenbaarde Godswoord gelden. Land, volk en historie gaven aan het boek zijn bepaalde kleur. Evenwel, zoo verklaart Honig uitdrukkelijk: de inspiratie heeft niet alleen betrekking op de gedachten, maar ook op den vorm, waarin die gedachten zijn gekleed. De zorg des Heiligen Geestes ging ook over de woorden: Hij heeft gezorgd, dat de gedachten haar juiste inkleeding hebben gevonden. Bij prof. Honig is dus het onverschillig intellectualisme duidelijk aan het woord”.

Tot zoover de Auteur.

Het zeggen, dat ik een der meest conservatieve dogmatici in het land ben, heeft me niet ontstemd. Op het terrein der inspiratie is me dit veelmeer uit den mond van dezen ethischen hoogleeraar een lofprizing: een bewijs, dat ik op den goeden weg ben. Temeer als ik zie, hoe hij prof. A. Noordzij behandelt. Zijn ambtgenoot gaat z'n inxtions veel verder dan de mannen van Assen en ik. Maar nu toont prof. Brouwer hiervoor zijn dankbaarheid door te spreken van den „Gereformeerden” hoogleeraar Noordzij (blz. 49). Wat beteekenen deze aanhalings-teekens?

Kwetend is wel de beschuldiging van „onverschillig intellectualisme”. Vreemd is echter, dat prof. Brouwer niet vermeldt, dat ik mijne definitie van de inspiratie letterlijk ontleende aan prof. Bavinek en verder me aansloot bij Kuyper, Hodge en Böhl. Is het zedelijk geoorloofd mij alleen op het „zondaarsbankje” te plaatsen en niet Bavinek, wiens woorden ik letterlijk aanhaalde?

Op blz. 79 gaat prof. Brouwer voort:

„Op dit standpunt kan wel een onderzoek worden ingesteld naar den persoon en de omstandigheden van den schrijver. Maar dit betreft alleen maar den vorm van zijn getuigenis. Het getuigenis zelf is onvoorwaardelijk Gods Woord. Hoe dat in dezen kring verstaan wordt, vindt men toegelicht in de Synodale Rapporten zaak-Geelkerken”, waar van Gen. 3 gezegd wordt, dat hier „mededeeling wordt gedaan aangaande zaken en feiten, die behoorden tot de wereld der zintuiglijke waarneembare werkelijkheid”, die men niet „disputabel” kan stellen. Typisch intellectualistisch er wordt hier mededeeling gedaan. Door wie? Door den Heiligen Geest. Waarvan? Van niet disputabel te stellen zintuiglijke waarneembare zaken en feiten. Dat hier Babylonische gegevens verwerkt kunnen zijn, om de goede te prediken als ongehoorzaamheid tegen God, is een ontoelaatbare opvatting. De „vorm” die aan de schrijvers eigen zou zijn, is dus feitelijk niet anders dan taal en stijl. Dat is hetzelfde standpunt, dat, zooals we zagen, Bern. de Moor in de achttiende eeuw innam, en het verschil met de mechanische inspiratie reeds veel verder dan dat het woord „mechanisch” te vangen is door „organisch”.

Ook hier weer de beschuldiging „typisch intellectualistisch”.

Zooewel aan de bekwame stellers van het Rapport als aan mij wordt het brandmerk zoo maar opgedrukt. Het bewijs is blijkbaar niet noodig. Zelfs ontbreekt elke toelichting.

Waarom nu zulk een wijze van bestrijding?

Telkens heet het: Gij, Gereformeerden, hebt terstond een etiket gereed: gereformeerd, ethisch, modern, enz. Maar wie plakt nu hier etiketten op het voorhoofd van Gereformeerde Theologen?

Is het prof. Brouwer onbekend, dat zij, want gevoels ik in mijne geschriften aanviel (o.a. wijten prof. Daubanton) van mij meer dan eens in hunne recensies verklaarden, dat ik objectief humane meningen uitsprak en zo waardig bestreed?

Enkele opmerkingen.

1. Het is opmerkelijk, dat prof. Brouwer citeert uit een encyclopaedie, waar andere bronnen, ook van prof. Honig zelf, dadelijk voor de hand liggen.

2. Dat prof. Brouwer den naam van prof. Honig niet eens schrijven kan, is, behalve een slordigheid, ook jammer, als men bedenkt, dat juist prof. Honig de man is, die onze litteratuur verrijkt heeft met studies over de ethischen.

3. En wat dat „intellectualisme” betreft, — prof. Brunning merkt in zijn Verzamelde Opstellen op, dat dit fascinerende woord in Nederland wel zeer in trek is, van professoren al tot zondagsschoolonderwijzers toe, maar dat niet iedereen duidelijk laat zien, dat hij den historischen zin van het woord zich onder het schrijven volkomen bewust is.

4. Tenslotte: het Calvinisme, het gereformeerd protestantisme, zoo men wil, is toch een geschiedkundig verschijnsel: reeds daarom is men met den term „intellectualisme” nog niet gereed.

Over anonieme propaganda met een anonieme brochure.

Een uitstapje buiten het enge terrein van pers-a-schouw, worde me vergeven. Ik kreeg dezer dagen inzage van de volgende circulaire, toegezonden aan iemand, die lid was van de Geref. Kerk in Amsterdam:

Waarde Broeders en Zusters,

De „Amsterd. Kerkbode” bevatte onlangs een artikel genaamd „Het gevaar van het vraagteken”, een referaat gehouden door Dr. Schouten op den laatste Theol. Schooldag. Kennelijk doelende op de kwestie